

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9:355.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2025.17>**В. В. Кирда***orcid.org/0009-0001-3985-0833*

аспірант

Пенітенціарної академії України

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ІНШИХ ОСІБ, НА ЯКИХ ПОШИРЮЄТЬСЯ ДІЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТАТУТІВ, ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (СТ. 15 КУПАП)

Постановка проблеми. Вчинення адміністративного правопорушення ще не означає автоматичного застосування заходів адміністративної відповідальності. Адже для того, щоб вона настала, необхідно щоб протиправне діяння було вчинено у спосіб, визначений законом, щоб діяння було винним та посягало на об'єкт адміністративно-правової охорони, а також було вчинено особою, яка може бути визнана суб'єктом конкретного протиправного діяння [1, с. 10], який за даних обставин може бути притягнений до адміністративної відповідальності.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі за текстом – КУПАП, Кодекс) вміщує велику кількість норм, за порушення яких до відповідальності можуть притягуватися особи, які наділені додатковими (крім віку, осудності) ознаками, що є обов'язковими для даного складу діяння [2, с. 210], відповідно, відсутність таких ознак робить відповідальність неможливою. Особливу групу суб'єктів адміністративних правопорушень становлять військовослужбовці, а також порівняні до них особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання застосування заходів адміністративної відповідальності до військовослужбовців та порівняних до них осіб періодично підіймаються у вітчизняній правовій науці. Особливим поштовхом наукового аналізу проблем застосування заходів адміністративної відповідальності до відповідної категорії суб'єктів стало доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». Зокрема, окремі аспекти адміністративної відповідальності військовослужбовців досліджували такі вітчизняні науковці як В. Залужний, В. Кононець, Н. Рибалка, О. Ткаченко, В. Шкарпицький, Л. Шестак та інші. Водночас вони не акцентували окремої уваги на недоліках правового регулювання відповідаль-

ності осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень.

Формулювання цілей. Метою статті є здійснення аналізу правових підстав відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Специфіка правового статусу осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, визначається ст. 15 Кодексу, відповідно до якої військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами (тобто притягуються не до адміністративної, а до дисциплінарної відповідальності), а за вчинення військових адміністративних правопорушень – відповідальність, передбачену главою 13-Б КУПАП, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність [3]. У названій нормі чітко визначено перелік осіб, які притягуються до дисциплінарної відповідальності за вчинення адміністративного проступку та визначені умови застосування такої відповідальності. Наприклад, до резервістів застосовуються дисциплінарні стягнення якщо адміністративно каране діяння було вчинено під час проходження зборів, а не в інший час. Відтак, дана обставина має бути встановлена й підтверджена відповідним документом, що додається до справи.

З одного боку, притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення приписів адміністративно-деліктного законодавства (субститутна відповідальність) [4] дозволяє застосувати покарання за протиправну поведінку безпосередньо під час проходження служби у Збройних Силах України або інших військових формувань та забезпечує практичну реалізацію принципу невідворотності відповідальності.

Проте з іншого боку, наразі не вирішено питання про те, в якому порядку, із застосуванням яких процедур має здійснюватися заміна одного виду відповідальності на інший, а так само не вказано категорії владних суб'єктів, які мають забезпечити контроль за застосуванням дисциплінарної відповідальності до військовослужбовців чи прирівняних до них осіб та фактичним виконанням дисциплінарного стягнення. Поза увагою законодавця залишилися й питання вирішення юридичних колізій неможливості практичного застосування заходів адміністративної відповідальності до окремих військовослужбовців чи прирівняних до них осіб.

Варто відзначити, що за вчинення окремих адміністративних проступків, орієнтовний опис яких поданий у ч. 1 ст. 15 КУпАП (порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування у разі винесення термінового заборонного припису, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію), військовослужбовці притягуються до адміністративної відповідальності на загальних підставах, тобто до них повинні застосовуватися адміністративні стягнення, визначені санкціями відповідних норм. Проте це не відповідає дійсності, оскільки положення цієї ж ч. 1 ст. 15 КУпАП містять вказівку, відповідно до якої до зазначених суб'єктів не можуть застосовуватися громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт [3].

На наш погляд, зазначена норма викладена не зовсім некоректно. Зокрема, обмеження щодо застосування адміністративних санкцій, по-перше, мають бути передбачені у положеннях норм, які визначають специфіку застосування відповідних покарань (ст. 30-1, ст. 31 та ст. 32 КУпАП), бо у всіх вище названих статтях визначено перелік осіб, до яких відповідне покарання не може бути застосоване. Інформація ж про неможливість їх використання міститься лише в загальній нормі (ст. 15 КУпАП).

По-друге, неможливість застосування визначених у ч. 1 ст. 15 КУпАП санкцій повинна бути обґрунтованою в межах Кодексу. Якщо недоцільність застосування адміністративного арешту цілком виправдана, оскільки до військовослужбовців та прирівняних до них осіб може бути застосовано арешт з утриманням на гауптвахті як специфічне адміністративне покарання саме для цієї категорії порушників, то неможливість застосування, наприклад, виправних робіт, викликає, щонайменше, подив. Адже сутність названої санкції полягає у відрахуванні до 20 відсотків заробітку в дохід держави у строк до двох місяців (ст. 31 КУпАП), що не ставить військовослужбовців у скрутне матеріальне становище, не впливає на можливість виконання трудових функцій та не створює інших обмежень, які б перешкоджали виконанню покладених на військовослужбовця обов'язків. Власне суми штрафів, які можуть накладатися на військовослужбовців у порядку загального адміністративного провадження, можуть бути значно більшими, ніж відрахування із заробітку під час виконання покарання у вигляді виправних робіт. Тому, на наш погляд, варто виключити з положень ч. 1 ст. 15 КУпАП норму про те, що виправні роботи не застосовуються до військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів.

Недоцільність залучення цієї категорії порушників до громадських робіт може бути виправдана тим, що це покарання передбачає застосування простої некваліфікованої праці на користь суспільства, яка проходить, зазвичай, як виконання робіт з благоустрою населених пунктів, що може негативно позначатися на мотивації військовослужбовців до виконання своїх безпосередніх обов'язків, позначатися на рівні бойової готовності, може викликати проблеми взаємовідносин з громадою, в межах якої такі особи залучаються до виконання відповідних робіт тощо, тоді як виконання безпосередньої трудової функції військовослужбовцем – захист України – матиме більше користі, особливо в умовах воєнного стану. Але за таких умов, на наше переконання, варто не залучати військовослужбовців і до суспільно корисних робіт, оскільки це покарання має такий же зовнішній прояв, як і громадські роботи та проходить на тих же об'єктах і відрізняється лише більшою загальною тривалістю та продовжуваністю протягом дня. Відповідно, воно може мати аналогічні негативні наслідки. У зв'язку з цим доцільно доповнити останнє речення ч. 1 ст. 15 КУпАП положенням про те, що «До зазначених осіб не можуть бути застосовані громадські, суспільно корисні роботи та адміністративний арешт». Крім того, оскільки заборона застосування названих стягнень є абсо-

лютною, тобто не стосується конкретно визначених правопорушень, то варто внести зміни до ст. ст. 30-1, 31-1 та 32 КУпАП, в яких визначити, що названі в них покарання не можуть бути застосовані до військовослужбовців і прирівняних до них осіб.

Не зовсім логічними, на наш погляд, є й положення ч. 2 ст. 15 КУпАП, відповідно до якої «Інші, крім зазначених у частині першій цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках – адміністративну відповідальність на загальних підставах» [3]. Вважаємо, що такий зміст названої норми суттєво ускладнює її застосування. Для практичного втілення її положень необхідно знати зміст дисциплінарних статутів чи положень, а також визначати випадки, коли такі статuti не передбачають можливості застосування дисциплінарних покарань за вчинення адміністративних проступків. Крім того, положення всієї статті 15 Кодексу містять велику кількість винятків щодо можливості застосування заходів адміністративної відповідальності на загальних засадах (щодо осіб, видів покарань тощо). Тому доречно викласти зміст ч. 2 ст. 15 КУпАП в такій редакції: «Інші, крім зазначених у частині першій цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, крім випадків, коли законом передбачено застосування адміністративної відповідальності на загальних підставах».

Наступна частина названої статті визначає особливості застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень на транспорті. Так, відповідно до положень ч. 4 ст. 15 «При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями строкової служби, а також вчиненні ними військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б цього Кодексу, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у цій статті, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності» [3]. Ця норма поширюється не на всіх

військовослужбовців, а лише на водіїв транспортних засобів Збройних Сил України чи інших військових формувань та військовослужбовців строкової служби й теж викликає ряд заперечень. Зокрема, у ній не вказано, якому саме органу чи структурному підрозділу має бути передана справа про порушення правил дорожнього руху. Крім того, не визначені строки передачі відповідних матеріалів, хоча вони мають бути короткими та враховувати строки загальних адміністративних проваджень. Важливо також розв'язати питання про те, яке стягнення має бути застосовано до водіїв транспортних засобів Збройних Сил України або прирівняних до них осіб та військовослужбовців строкової служби, якщо було вчинено адміністративне правопорушення у вигляді порушення правил дорожнього руху, але санкція якого не містить основного покарання, альтернативного штрафу. Вчинення військових адміністративних правопорушень, визначених главою 13-Б Кодексу, як альтернативу штрафу передбачає арешт з утриманням на гауптвахті (хоча його в умовах введення бойових дій є ускладненим), тоді як транспортні правопорушення не розраховані на цю групу суб'єктів і можуть не містити альтернативних стягнень або ж передбачати застосування таких покарань, які не можуть накладатися на військовослужбовців та прирівняних до них осіб відповідно до положень ч. 1 ст. 15 КУпАП. Наразі не розв'язано й питання про те, чи можуть бути застосовані до суб'єктів, визначених у ч. 4 ст. 15 КУпАП додаткові адміністративні стягнення (наприклад, позбавлення права керувати транспортними засобами на строк один рік – за ч. 1 ст. 130 КУпАП), якщо застосування штрафу є неможливим.

Крім того, є й проблеми в питаннях застосування покарань за вчинення правопорушень, передбачених главою 13-Б Кодексу. Адже якщо суб'єктом відповідного правопорушення буде виступати військовослужбовець-жінка, то до неї не може застосовуватися штраф за ч. 4 ст. 15 КУпАП, не може застосовуватися й арешт з утриманням на гауптвахті відповідно до вимог ч. 2 ст. 32-1 КУпАП, хоча інших стягнень (крім штрафу й арешту з утриманням на гауптвахті), положення глави 13-Б Кодексу не містять. З одного боку, така ситуація може породжувати практичну безкарність вказаних суб'єктів, а з іншого – ставить під сумнів дієвість вітчизняного правосуддя. Як один зі способів вирішення цієї проблеми, може бути доповнення санкцій норм глави 13-Б іншими альтернативними покараннями або ж вказівка на те, що відповідні категорії справ передаються на розгляд військової частини, де проходить службу жінка.

Невирішеним наразі залишається й питання правового статусу рекрутів як нового типу суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері військової служби. Дискусійним є питання про те, чи можуть бути визнані суб'єктами протиправних діянь за правопорушення, визначені нормами глави 13-Б, особи, які є добровольцями або проходять службу в лавах територіальної оборони [5, с. 104]. Тому, з урахуванням вищевказаного, доречно викласти ч. 4 ст. 15 КУпАП в такій редакції: «При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями строкової служби (в тому числі рекрути й особи, які проходять військові навчання при військових частинах), а також вчиненні ними військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б цього Кодексу, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. Якщо санкція статті не передбачає іншого адміністративного покарання, крім штрафу, зазначені особи притягуються до дисциплінарної відповідальності. Посадові особи, яким надано право накладати адміністративні стягнення, протягом трьох діб передають матеріали про правопорушення до військової частини (іншого місця проходження служби чи навчання), де проходить службу (навчання) особа для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності. Якщо протиправне діяння, передбачене главою 13-Б цього Кодексу, було вчинено жінкою-військовослужбовцем, до якої не може застосовуватися покарання у вигляді арешту з утриманням на гауптвахті, матеріали справи про адміністративне правопорушення передаються на розгляд військової частини, в якій вона проходить службу».

Варто назвати ще деякі недоліки регулювання відповідальності військовослужбовців та прирівняних до них осіб за вчинення адміністративних правопорушень. Так, ч. 1 ст. 15 КУпАП вміщує приблизний перелік протиправних діянь, за вчинення яких відповідні суб'єкти несуть відповідальність на загальних підставах. На наш погляд, для полегшення застосування заходів адміністративної відповідальності та зменшення кількості постанов про притягнення до відповідальності, які оскаржуються, доречно конкретно вказати норми КУпАП (за прикладом ст. 13 Кодексу), порушення яких тягне за собою застосування заходів адміністративної відповідальності на загальних засадах. Адже «розмитість» формулювань завжди створює поле для зловживань та неоднозначного тлумачення положень законодавства. Власне для здійснення

адміністративно-правової кваліфікації необхідно встановити співвідношення реальних положень Особливої частини КУпАП з доволі «розмитим» визначенням діянь, за вчинення яких до військовослужбовців мають застосовуватися заходи адміністративної, а не дисциплінарної відповідальності. Наприклад, не зовсім зрозуміло, в яких саме протиправних діяннях проявляється «порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху». Це можуть бути як всі правопорушення, що здійснюються у сфері транспортних правовідносин, так і окремі з них. Таке ж зауваження можна застосувати й щодо визначення переліку адміністративних проступків, які проявляються як «порушення санітарних норм», «правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів» тощо. На наш погляд, таке нечітке визначення не сприяє ефективному правозастосуванню. Тому доречно чітко означити нумерацію статей, за порушення положень яких військовослужбовці та прирівняні до них особи притягуються до адміністративної відповідальності на загальних підставах.

Висновки. Таким чином, правове регулювання відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень, потребує удосконалення. Зокрема, доцільно чітко визначити діяння, які передбачають загальні умови застосування адміністративної відповідальності. Крім того, варто виключити виправні роботи з числа стягнень, які не можуть бути застосовані до відповідної категорії порушників, але доповнити такі стягнення покаранням у вигляді суспільно корисних робіт. Доречно також визначити процедуру передачі матеріалів справи для застосування заходів дисциплінарної відповідальності.

Література

1. Шестак Л.В. Склад адміністративного правопорушення та його значення для призначення покарання. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 12. С. 9–12.
2. Сидорчук А.О. Спеціальний суб'єкт адміністративного делікту. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 210–211.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.; Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 781 с.
5. Рибалка Н.О., Шестак Л.В. Окремі проблеми адміністративної відповідальності за військові адмі-

ністративні правопорушення. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2025. № 2 (18): С. 101–111.

Анотація

Кирда В. В. Недоліки правового регулювання відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень (ст. 15 КУпАП). – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню загальних питань адміністративної відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень. Автор відзначає, що вчинення протиправного діяння не завжди веде до застосування заходів адміністративної відповідальності. Для цього необхідно, щоб діяння відповідало вимогам закону, було винним і посягало на об'єкти адміністративно-правової охорони. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить багато норм, за порушення яких можуть притягуватись до відповідальності тільки спеціальні суб'єкти, до яких належать військовослужбовці та прирівняні до них особи.

Автор виокремлює ряд недоліків правового регулювання такої відповідальності в межах ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема обмеження щодо застосування окремих адміністративних санкцій до військовослужбовців, застосування покарань до військовослужбовців-жінок, визначення чіткого переліку протиправних проявів, за вчинення яких вони можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності на загальних засадах.

Автор вказує на необхідність уточнення положень ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що регулюють відповідальність військовослужбовців, та пропонує внести зміни до законодавства для покращення правозастосування. Зокрема, відзначає необхідність чіткого визначення діянь, за які військовослужбовці несуть відповідальність на загальних підставах; удосконалення процедури передачі матеріалів справи для застосування дисциплінарної відповідальності; зміни переліку стягнень, що не можуть бути застосовані до військовослужбовців та прирівняних до них осіб, адміністративної відповідальності військовослужбовців-жінок тощо.

Ключові слова: військовослужбовці, адміністративна відповідальність, адміністративне правопору-

шення, військове правопорушення, прирівняні до військовослужбовців особи, покарання, стягнення, штраф, громадські роботи, суб'єкт.

Summary

Kyrda V. V. Disadvantages of the legal regulation of the military personnel and other persons' liability to whom disciplinary statutes apply for committing administrative offenses (Art. 15 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses). – Article.

The article addresses to the research of general issues of administrative liability of military personnel and other persons' liability to whom disciplinary statutes apply for committing administrative offenses. The author notes that committing an unlawful act does not always lead to the application of administrative liability measures. For this, the act must meet the requirements of the law, be culpable and infringe upon objects of administrative and legal protection. The Code of Ukraine on Administrative Offenses contains many norms for the violation of which only special subjects, including military personnel and persons equated to them, can be held liable.

The author highlights a number of disadvantages in the legal regulation of such liability within the framework of Article 15 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, in particular, restrictions on the application of certain administrative sanctions to military personnel, the application of penalties to female military personnel and the definition of a clear list of unlawful acts for which they may be held administratively liable on general grounds.

The author points to the need to clarify the provisions of Article 15 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which regulate the responsibility of military personnel and proposes to make amendments to the legislation in order to improve law enforcement. In particular, the author notes the need to clearly define the acts for which military personnel are liable on general grounds; to improve the procedure for transferring case materials for the application of disciplinary liability; to change the list of penalties that cannot be applied to military personnel and persons equated to them, the administrative liability of female military personnel, etc.

Key words: military personnel, administrative liability, administrative offense, military offense, persons equated to military personnel, punishment, penalty, fine, community service, subject.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025